

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДИТИНИ ПРАВО НА ГРУ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

Методичний досвід

Останнім часом в українському докiллі зміцнилися позиції гри як основного розвивального, виховного й навчального засобу. Вихователі приділяють значну увагу організації ігрової діяльності дітей: створюють умови для розгортання сюжетно-рольових та театралізованих ігор, насичують прогулянки рухливими іграми, використовують дидактичні ігри та посібники. Ігрові форми навчання набрали більшої ваги й у початковій освіті. Відповідно до концепції Нової української школи, вони мають посісти належне місце в роботі з молодшими школярами.

Однак досі деякі батьки дошкільнят воліють замінювати гру шкільними формами навчання. А щоб у малюка було більше часу для навчання, щоб він швидше збирався, встигав на численні «розвивальні» заняття, батьки й гудзика йому застібнуть, і шнурки зав'яжуть. Нерідко вчителі початкової школи підтримують ці зусилля тат і мам і проводять для дітей коротенькі вечірні (після всіх занять у дитсадку!) уроки двічі-тричі на тиждень, вважаючи, що так полегшують малятам майбутню адаптацію до школи. Але чомусь згодом від тих самих учителів першокласників можна почути: «Діти сьогодні не такі як колись. І пам'ять не надто добра, й слухати не вміють, і задачі ніяк не можуть навчитися розв'язувати». Одна з причин цього – те, що в основі вміння розв'язувати задачі лежить здатність визначати внутрішній план дій і дотримуватись його, яка формується у грі.

Навчальна діяльність, яка стає провідною для дітей молодшого шкільного віку, формується на базі попереднього провідного виду діяльності, тобто гри. Гра сприяє фізичному та емоційному здоров'ю дитини, набуттю нею соціальної компетентності, вміння контролювати ситуацію, розв'язувати проблеми.

Уряди розвинених країн світу, освітянська й батьківська спільноти докладають чимало зусиль для підтримки дитячої гри. Зарубіжні педагоги значну увагу приділяють вільній ігровій діяльності дітей, у якій діти можуть експериментувати, досліджувати світ, спілкуватися і діставати задоволення.

Право дитини на гру закріплено в статті 31 Конвенції ООН про права дитини.

1. Держави-учасниці визнають право дитини на відпочинок і дозвілля, право брати участь в іграх і розважальних закладах, що відповідають її віку, та вільно брати участь у культурному житті й займатися мистецтвом.
2. Держави-учасниці поважають і заохочують право дитини на всебічну участь у культурному і творчому житті та сприяють наданню їй відповідних і рівних можливостей для культурної й творчої діяльності, дозвілля й відпочинку.

(Стаття 21 Конвенції ООН про права дитини)

В останнє десятиріччя в усьому світі активізується рух за захист цього права. Лідерами руху є такі організації: Play England; Play Australia; International Play Association (Міжнародна Асоціація Гри); Early Childhood Ireland; Swiss Academy for Development (SAB). Вони вивчають стан дитинства та дитячої гри в різних країнах.

На основі проведених досліджень Міжнародна Асоціація Гри (далі *Асоціація*) підготувала **Зауваження загального порядку №17 (2013)** щодо права дитини на відпочинок, дозвілля, участь в іграх, розважальних заходах, культурному житті та права займатися мистецтвом, визначеного в Конвенції. Документ містить такі розділи: «Передмова»; «Цілі»; «Значення статті 31 у житті дітей»; «Юридичний аналіз статті»; «Стаття 31 у більш широкому контексті Конвенції»; «Створення умов для реалізації статті»; «Діти, які потребують більшої уваги для реалізації їхніх прав за статтею 31»; «Обов'язки держав-учасниць»; «Поширення інформації».

У розділі «*Юридичний аналіз*» наведено **визначення поняття «ігри дітей»**.

- **Ігри дітей** – будь-які акти, дії або процеси, які ініціюють, контролюють та організовують самі діти; вони проводяться там, де для цього існують можливості. Особи, які опікуються дітьми, можуть сприяти створенню умов, у яких проводяться ігри, але самі ігри мають необов'язковий характер, виходять із внутрішньої мотивації дітей та проводяться самі по собі, а не з якою-небудь метою. Ігри пов'язані з автономною поведінкою, психологічною або емоційною діяльністю і можуть набувати безкінечно різноманітних форм (групові або індивідуальні).
- **Ключові особливості ігор** – веселощі, невизначеність, гнучкість і непродуктивність. Разом ці чинники сприяють отриманню задоволення від гри й стимулюють її продовження. Ігри – провідний і життєво

необхідний аспект дитячих задовольень, а також найважливіший компонент фізичного, соціального, когнітивного, емоційного та духовного розвитку дітей.

Проблеми, які належить подолати, охарактеризовано в розділі «*Стаття 31 у більш широкому розумінні конвенції*». Наведемо деякі з них.

- **Невизнання значення ігор і розваг для розвитку дітей.** У багатьох країнах світу ігри сприймаються як проведення «дефіцитного» часу (часу, коли можна було б навчатися, готуючись до школи, або займатися домашніми справами, допомагати дорослим) у непродуктивній діяльності, яка не має жодної внутрішньої цінності. Особи, які опікуються дітьми, як правило, віддають перевагу навчанню над іграми. Окрім того, дорослим нерідко бракує впевненості, навичок і розуміння, щоб підтримувати ігри дітей та спілкуватися з ними в ігровій формі (п.33).
- **Недостатній доступ до природи.** Діти починають пізнавати й цінувати природу, коли перебувають і самостійно грають у ній, досліджуючи її разом з дорослими, які пояснюють її красу та важливість. Спогади дітей про гру та відпочинок у природі розширюють їхні можливості в боротьбі зі стресом, формують у них високі духовні якості, екологічну компетентність. Ігри в природі також сприяють набуттю навичок спритності, винахідливості, співпраці (п.40).
- **Комерціалізація ігор.** Асоціація стурбована тим, що багато дітей та їхні сім'ї стають об'єктами все більш інтенсивної й некерованої комерціалізації та маркетингу з боку виробників іграшок та ігор. На батьків здійснюють вплив з метою спонукати їх купувати все більше товарів, що можуть бути шкідливими для розвитку їхніх дітей або є несумісними з креативними іграми, як-от: товари, які пропагують телевізійні програми з персонажами певного типу та сюжетами, що обмежують творче пізнання дітьми світу; іграшки з мікрочіпами, які перетворюють дитину на пасивного спостерігача; іграшки, що складаються з небезпечних компонентів або хімічних речовин; реалістичні військові іграшки та ігри (п.47).

Крім того, члени Асоціації звертають увагу на зниження вільної активності дітей щодо вибору місця для гри, її організації, що виражається у постійному контролі з боку дорослих.

Дитяча гра належить дітям, і дорослі мають бути дуже обережними у своєму втручанні. Вони мають підтримувати гру, забезпечувати для неї відповідні умови, а не керувати нею.

Для забезпечення права дитини на гру в багатьох країнах світу розроблено різноманітні інноваційні проекти щодо організації освітнього процесу та середовища в дитячих садках, а також щодо популяризації дитячої гри в суспільстві.

ПРИРОДНІ ІГРОВІ МАЙДАНЧИКИ

Сьогодні поняття «середовище» пов'язується з поняттям «стійкий/сталий розвиток», тобто визнано, що благополуччя людей, їхнє здоров'я та творчі професійні успіхи залежать від природного довкілля. Формування екологічної свідомості громадян у розвинених країнах світу починається змалку. Бережне ставлення до природного довкілля є нормою для мешканців Японії, Швеції, Швейцарії, Данії, Фінляндії, Австрії, Німеччини, США та багато інших держав, де екологічною освітою охоплено майже все населення. І оскільки осередків дикої живої природи у скандинавських країнах, Японії, Німеччині залишилося дуже мало, населення цінує кожен можливість спілкування з деревами, квітами, представниками тваринного світу.

Батьки докладають багато зусиль, щоб їхні діти проводили якомога більше часу в чистому природному довкіллі – дихали свіжим повітрям, грали серед дерев на ігрових майданчиках з обладнанням з екологічно безпечної сировини, бавилися іграшками, виготовленими з екологічного матеріалу, полюбляли рухливі ігри, вчилися бути не просто «друзями природи», а й розумною її частиною. Тому в освітніх закладах створюються спеціальні умови, наближені до природних, що конче необхідно дошкільнятам, які мешкають у великих містах, серед асфальту, скла й бетону.

Говорячи про ігрові майданчики для дітей різного віку (зокрема й дошкільного), вживають термін «Natural outdoor playspace», «Natural playspaces», «Outdoor classroom» (природні відкриті місця для навчання). Для створення таких природних ігрових майданчиків використовують сухі стовбури та гілля дерев, пісок, каміння. Природні ігрові осередки для маленьких дітей, підлітків та дорослих створюють у містах; для дошкільнят природні ігрові майданчики обладнують відповідно до віку малят у дитячих садочках, початковій школі першого ступеня.

Цікаво, що для будівництва природних ігрових майданчиків використовують сіно та гілки, роблячи з них зручні для ігор «гнізда» і «курени».

У великих містах діти здебільшого не мають можливості бачити струмки й озера. Тому в природних парках міст, на майданчиках, у дитячих садках створюють штучні озера й струмки.

ІНТЕРАКТИВНІ МУЗЕЇ

У зарубіжних країнах набувають популярності дитячі інтерактивні музеї. В нашому розумінні це музеї, у яких використовується музейна педагогіка (коли експонати не лише розглядають, а й вивчають, досліджують, торкаються їх, тобто вони виступають наочністю). В інтерактивних музеях у США, Канаді, Китаї, Німеччині, Італії, Австрії, Великій Британії, Данії, Швейцарії та ін., крім діяльності, зазначеної вище, діти також грають, виготовляють сувеніри, споруджують різноманітні будівлі, малюють тощо.

ЛІСОВІ ШКОЛИ

У зарубіжних країнах функціонують дитячі садки, які належать до мережі «лісових шкіл» («Forest's school's»). Їхня мета – заохочувати дітей будь-якого віку й навіть дорослих до ігор у лісовому середовищі для розвитку соціально-комунікативних і емоційних навичок, рухової активності, для формування екологічної компетентності. Дітям дошкільного віку «лісові школи» надають можливість усвідомлювати життєві ризики й використовувати свій внутрішній потенціал для розв'язання проблем і співпраці з іншими малятами.

У «лісових школах» іграшки замінюють гілочки, шишки, камінці. Таких закладів багато в Німеччині, Швейцарії, Фінляндії, тобто в країнах, у яких збереглися ліси. Там, де лісів немає, «лісові зони» створюють на території дитячих садків. Така «лісова зона» являє собою невелику площу, досить густо засаджену різноманітними рослинами – деревами, кущами, трав'янистими рослинами (які ніхто не косить, як у наших садках). Сонця навіть не видно крізь крони дерев. Педагоги, які працюють у таких садочках, спеціально розкладають під деревами сухе гілля, невеликі сухі стовбури дерев, колоди, каміння, створюють штучні струмочки – всіляко намагаються імітувати справжній ліс. І виходить так: з «офіційного» боку будівлі дитячого садочка – асфальт, правильні рівенькі доріжки, а з іншого – ліс, де прохолода та волога, де дзюрчать струмки й співають птахи.

Педагоги дитячих садків, що належать до мережі «лісових шкіл», мають спеціальну освіту. А самі садочки працюють за особливими освітніми програмами, які розміщено на їхніх сайтах.

ІГРИ З БАГНЮКОЮ

Одна з поширених форм залучення дітей до природи в зарубіжних дитячих садках – «Дні багнюки». У ці дні в садочки спеціально привозять екологічно чисту багнюку, з якою діти бавляться як їм заманеться – малюють нею, як фарбою, ліплять з неї, як із глини або пластиліну, просто ходять по ній. Науковим підґрунтям цих ігор є дослідження, у яких доведено, що саме таке спілкування з природою позитивно вплине на емоційний стан дітей, розвиває дрібну моторику, підсилює їхню пізнавальну активність.

Завважимо: батьків дітей не треба переконувати, що така форма взаємодії з природою є ефективною та цікавою для їхніх малят. Батьки настільки педагогічно освічені, що перед ними навіть не стоїть вибір – чистий одяг чи щаслива, весела й здорова дитина.

МІСТО ДЛЯ ДІТЕЙ

У багатьох країнах (Велика Британія, Німеччина, Швеція, Японія) Міжнародна Асоціація Гри реалізує проект відродження гри в умовах великого міста («Місто для дітей»). Суть цього проекту полягає у створенні мережі ігрових центрів – майданчиків для ігор та пригод. Кожен майданчик створюється на основі унікального проекту, розробленого дітьми, батьками, дизайнерами та спеціалістами в галузі гри.

Проект розробляється з урахуванням віку та кількості дітей, які мешкають у конкретному мікрорайоні, зокрема дітей особливими освітніми потребами, природних і ландшафтних умов.

Кожен майданчик має такі обов'язкові зони: систему споруд для ігор (будиночки, фортеці, кораблі, ракети та ін.), споруди для лазіння, майданчик для рухливих ігор, альтанки для творчості, місце для спілкування біля вогнища, пісочницю, природну зону для догляду за рослинами й тваринами. Кожен майданчик також має внутрішню частину, кілька кімнат, де можна грати. Цими майданчиками опікуються кілька спеціалістів (плейвокерів).

У столицях розвинених країн світу такі майданчики є великими соціальними проектами, підтримуваними урядами і місцевою владою. Вони компенсують відсутність дворів і контакту з природою, стають центрами для вимушеної

самостійної діяльності дітей. Тут малята вільні у виборі обладнання для ігор, партнерів, в організації забав. Ці майданчики задовольняють потребу дітей у руховій активності, в іграх на свіжому повітрі, допомагають подолати залежність від гаджетів, є простором для різновікового спілкування.

ІГРОВІ ВУЛИЦІ

У деяких країнах реалізують проект «Ігрові вулиці» («Play streets»). Уперше такі вулиці з'явилися у Нью-Йорку в 1914 році, в Англії – в 1934. У 2008 році у Великій Британії проект «Ігрові вулиці» було відновлено.

Сутність його полягає в тому, що на певний час припиняється рух транспорту на окремих вулицях, де діти можуть вільно й безпечно грати безпосередньо там, де мешкають. Рух автомобілів припиняється на 2-5 годин раз на один або два тижні на місяць. «Ігрові вулиці» дають можливість подружитися не тільки дітям, а й їхнім батькам. Це чудовий спосіб згуртування спільнот, подолання ізоляції людей. Сьогодні у Великій Британії цей проект активно підтримує Департамент здоров'я.

Таким чином, уряди розвинених країн світу, освітянська й батьківська спільноти докладають чимало зусиль для підтримки дитячої гри. А сучасні педагоги значну увагу приділяють вільній ігровій діяльності дітей, у якій діти можуть експериментувати, досліджувати світ, спілкуватися і діставати задоволення.